

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Haandbog i Verdens-Historien. Første Deel

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Haandbog i Verdens-Historien. Første Deel", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 246. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1833_518A_1-txt-shoot-idm13144.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Kyrus.

Efter *Ninives* Fald var der i Asien kun tre anseelige Riger: *Medien*, *Babylon*, og det *Lydiske* paa Halv-Øen eller i *Natolien*, som Man har for Skik at kalde Lille-Asien, og de holdt enstund Fred med hinanden, efterat den store Soel-Formørkelse ved høilyls Dag havde forskrækket baade *Kyaxares* i Medien og *Alyattes* i Lydien, som just i det Øieblik holdt et af deres mange Feldt-Slag, og til ydermere Forsikkring om godt Naboskab var den Mediske Kron-Prinds *Astyages* blevet gift med *Alyattes* Daatter *Arine*. Om denne *Astyages* som derpaa besteg sin Faders Throne, og beklædte den i 35 Aar, veed Man Intet at fortælle, før de Drømme, han havde om sin Daatter *Mandane*, at af hendes Skiød udsprang en Flod som oversvømmede og en Viin-Stok som overskyggede hele Asien, og disse Drømme forklarede *Magierne* saaledes, at *Astyages* blev bange, og ei alene giftede *Mandane* med en Mand af Middel-Standen, *Perseren Kambyses*, men befalede endog sin Minister *Harpagus* at dræbe hendes nyfødte Søn. Selv vilde *Harpagus* ikke udføre det grusomme Bud, men overlod det til Kongens Fæhyrde *Mitradates*, der havde sin Handel paa Bjergene *nordenfor Ægbatana*, op imod Havet, og hvem 247nu *Harpagus* beføel at udsætte Barnet i den vildeste Bjerg-Egn, hvor det snarest kunde omkomme. *Mitradates* havde imidlertid en Frille ved Navn *Spaka*, med hvem han levede i et Slags Ægteskab, og hun overtalte ham til at udsætte hendes dødfødte Dreng istedenfor Prindsen, hvem hun beholdt og fødte op, og da nu *Spaka* paa Persisk er en *Tæve*, saa har Man deraf gjort den Snak at *Kyrus* blev født op af en Hund. Han voxde nu op som Hyrdens Søn, til han var ti Aar gammel, men da blev Hemmeligheden røbet ved et besynderligt Tilfælde; thi da *Kyrus* engang gik paa Gaden og legede med de andre Dreng, gjorde de ham for Spøg til deres Konge, hvorpaa han satte Nogle af dem til at bygge Huse, gjorde Andre til sine Drabantere, En til Kongens Øie og En til hans Øre, og gav, kort sagt, Enhver sin Bestilling. En fornem Meders Søn gjorde ved denne Leilighed ikke sin Pligt, og ham pidskede *Kyrus* uden al Barmhertighed, hvorover han beklagede sig hos sin Fader *Artambares* og denne igjen hos *Astyages*, som fik det Indfald selv at ville see den dumdristige Hyrde-Dreng, men hørde ham med Forundring kiækt forsvare, hvad han havde gjort, som en *retfærdig Konge* mellem Drengene. Saavel herved, som ved nøie at betragte Prindsens Ansigts-Træk, fattede *Astyages* Mistanke, truede *Mitradates* til at bekiende Sandheden, straffede *Harpagus* med at lade ham uvidende spise sin egen Søn, og sendte Prindsen hjem til hans Forældre i *Persien*, da *Magierne* forsikkrede ham, der var nu ingen Fare, da *Kyrus* alt som Dreng havde været *Konge*, hvorved Drømmen var gaaet i Opfyldelse*Herod. I. 74. 107-22..

Da nu *Kyrus* blev voxen, kom der en Dag en Skytte til ham og hilsde fra *Harpagus*, her var en Hare til ham, som han endelig maatte selv skiære op i Hemmelighed, og i Haren laae der et Brev, hvori *Harpagus*, for at styre 248sin Hevn paa *Astyages*, raadte *Kyrus* til at gjøre Opstand med Perserne, og lovede selv tilligemed Mange af de Store i Medien at gaae over til ham. Det smagde *Kyrus*, han skrev sig selv en Kongelig Bestalling som General i Persien, og befalede alle Mand af de tre fornemste Stammer: *Pasargaderne* nemlig, hvortil hans egen Familie *Achæmeniderne* hørde, *Maraphierne* og *Maspierne*, at forsamle sig hver med sin Tjørne-Kniv. Da de nu kom, gav *Kyrus* dem det Dag-Værk at rydde en Strækning paa atten, tyve Stadier, begroet med Torne, men bød dem tillige Dagen efter til Giæst i deres Pynt. For at beværte dem godt, slagtede *Kyrus* alle sin Faders Gieder, Kiør og Faar, og da Giæste-Budet var endt, spurgde han Perserne, hvad der hugede dem bedst: Livet i Dag eller det i Gaar? Da de nu alle med een Mund gav det Svar, at derimellem var saa lidt Forlig som mellem Himmerig og Helvede, lovede han dem saadanne kronede Dage, naar de vilde gjøre Opstand mod *Astyages* og staae som Mænd. *Perserne*, som længe havde knurret over det *Mediske* Aag, sagde strax Ja, og da *Astyages* var saa forblindet at betro *Harpagus* Anførselen over den Krigs-Hær, han skikkede mod *Kyrus*, blev Følgen, at Endeel gik over og Resten tog Flugten. Vel stillede nu *Astyages* sig selv i Spidsen for en ny Krigshær, men han tabte Slaget og faldt i Fangenskab, hvor han vel beholdt Liv og Fred, men ikke Kronen. Mens *Astyages* sad i Fængsel, havde han imidlertid en mærkelig Samtale med *Harpagus*, hvori denne erindrede ham om ovenmeldte gruelige Maaltid og spurgde ham bidende: hvordan Lænkerne smagde; men *Astyages* søgde ganske rolig at bevise ham, at han havde baaret sig baade dumt og slet ad, dumt, ved at spille Kronen i Hænderne paa en Anden, istedenfor at tage den selv, og slet, ved at gjøre de uskyldige Meder til Persernes Slaver*Herod. I. 123-30..

249Herodot siger selv, at der alt i hans Dage var tre forskellige Sagn om hvordan *Kyrus* blev Konge og Perserne Herrer i Asien, saa det kunde aldrig undre os, om Et af dem lød saa fabelagtig som dette, men da Grækeren lægger til at han følger en fjerde Fortælling af nogle *Perser*, der ikke lagde an paa at *udsmykke* Begivenheden men at stille den i sit rette Lys, og da han synes at have havt eens Hjemmel for hvad han melder om alle de *Mediske* Konger, maae vi billig forundre os over, at hvad der begynder saa troværdig, ender saa utroelig*Herod. I. 95-109.. Alt Andet fraregnet, er der neppe nogensinde fortalt en *urimeligere* Ting, end at en Konge, der, som det udtrykkelig hedder om *Astyages*, var *uden mandlig* Afkom, skulde reent gaae fra Samlingen over en Drøm, der spaaede hans *Daatter-Søn* Kronen, og er derfor ikke hele Snakken indsmuglet i *Herodots* Museum, maa Man vel slutte, det har *ingen Perser* været men en *Meder*, som her førde Ordet og giennemgik ærlig den *Mediske* Tid men snublede ved Overgangen til den *Persiske*, og fortalte et Æventyr, der vel ikke var nogen *Udsmykkelse* men dog en *Forklædning* af Sandheden.

Dog, saadanne Tanker og Mistanker maae være saa vel grundede som de vil, saa hjælpe de os dog ikke

til en bedre Fortælling; thi skar vi det urimelige bort, da fik vi kun et Digt, vi selv havde gjort, istedenfor Noget, der dog er en Historie om hvad Man, efter den gamle Bog, i Persien fortalte Grækeren om Kyrus, og som ventelig er et *Billed-Sprog*, hvorunder *Mederen* mere dulgte end krænkede Sandheden.

Vi maae altsaa lade Fortællingen staae ved sit Værd, ved Siden ad *Mythen* om *Parsondas*, der ved Hjælp af *Parther* og *Skyther* bragde *Mederne* i Knibe, og hvis Søn det da formodenlig er, der opfødes af *Mitradates* og *Spaka* paa de *nordlige* Bjerge, og alt hvad vi 250kan gjøre, er at tilføie *Ksenophons* Beretning om Kyrus, som, hvis den er digtet, passer saameget bedre i Selskabet.

Kyrus, siger *Ksenophon*, var en Søn af Kambyses, Kongen i Persien, og en Daatter-Søn af Kong *Astyages* i Medien, hvem han besøgte med sin Moder, da han var tolv Aar gammel, og morede kostelig, ved alle sine vittige Anmærkninger over den *Mediske* Overdaadighed, der i hans Øine stak latterlig af mod den *Persiske* Tarvelighed, hvori han var opfødt. *Astyages* fik Lyst til at beholde ham hos sig, og, til hans Moders Forundring, var Kyrus ogsaa strax villig til at blive, fordi, som han sagde, han i *Medien*, hvor der var anderledes Heste og Ride-Baner end i *Persien*, havde mærket, han var en daarlig Rytter, og vilde dog nødig i nogen Ting staae tilbage for Andre. Da hans Moder imidlertid spurgde ham, hvem der saa skulde lære ham *Retfærdighed*, svarede han rask: den *kan jeg*, og gav til Grund, at da en stor Dreng med en stakket Kofte havde nødt en lille Dreng med en lang Kjole til at bytte med sig, havde Læreren sat ham til Dommer, men tugtet ham følelig, fordi han dømde at Drengene skulde hver beholde den Klædning, der passede dem bedst. Du var, sagde Læreren nemlig, ikke sat til Dommer over, hvem den lange Kjole passede bedst, men hvem den tilhørde med Rette, og hvad han fortjente som havde ranet den. Hvad jeg for Resten trænger til, sagde *Kyrus*, vil nok min *Bedste-Fader* lære mig, og da Moderen indvendte, det vilde komme ham dyrt at staae i det fri Persien, hvis han i Medien nemmede den Lærdom at ville, som Konge, have Meer end hele Folket, da anmærkede Drengen vittig, at Ingen bedre end en Enevolds-Herre kunde lære Andre, altsaa ogsaa ham, at nøies med Lidt.

Kyrus opholdt sig nu ved det *Mediske* Hof, til han var femten, sexten Aar, elsket af Alle og inderligst af sine Jævnaldrende, og gav til Slutning glimrende Prøver paa sin 251Tapperhed, ved et Streif-Tog, Assyrerne gjorde ind i Medien, men derpaa hjemkaldtes han af sin Fader, for at underkaste sig de Øvelser, hvorved Man i Persien udvikledes til Manddom, og her forblev han i Stilhed, indtil hans Morbroder *Kyaxares*, som fulgte *Astyages* paa den *Mediske* Throne, kaldte Perserne til Hjælp mod Assyrerne, der havde væbnet hele Asien imod ham, og, udnævnt til Feldt-Herre, indtraadte nu *Kyrus* paa den Løbe-Bane, han saa glimrende fuldendte ^{*}*Ksenophons* *Kyropædi*. I. 2-5.

Med denne Forestilling om Kyri Opkomst, der i det Mindste er baade den smukkeste og rimeligste, der i de gamle Efterretninger findes Spor af, og med den Bemærkning, at *Herodot* ogsaa kalder *Babylonierne* *Assyrer*, og melder om deres Forbund med *Lyderne* mod *Kyrus*, gaae vi atter denne vor bedste Ven i Møde, som Fiendens List kun for et Øieblik nødte os til at forlade.

Hvorledes nu *Kyrus* kronede sit Værk med at indtage *Babylon*, har vi allerede hørt, men Krigen med *Lyderne* var det som grundede hans Over-Magt, og den hører da i dobbelt Henseende til Hoved-Begivenhederne i Verdens-Historien; thi derved begyndte aabenbar Vexel-Virkningen mellem *Perser* og *Græker*, hvis store Følger for Menneske-Slægtsens Udvikling det vel er mueligt at overskatte, men umueligt at overse.

For Tydeligheds Skyld maae vi dog først kaste et Blik paa den store Halv-Øe mellem det Sorte Hav, Archipelagus og Middel-Havet, som Romerne kaldte *Lille-Asien* og *Tyrkerne* kalde *Natolien*, uden at Indbyggerne selv, saavidt vi veed, nogensinde har kunnet enes om saa meget, som blot at give sig selv og Landet et Fælles-Navn; fordi fra Arilds-Tid var Halv-Øen deelt mellem mange forskellige Stammer og Folke-Færd, saa *Herodot* talde ikke mindre end *Tredive*. Vi maae derfor betragte *Lille-Asien* som et stort 252Karavanseri, med bestandigt Rykind og Rykud, og sammenligne bedst Tilstanden der ved *Kyri* Tid med *Italiens* Tilstand før den Franske Revolution, da Man havde ondt ved at tælle Herskaberne, og fandt kun forældede Spor af den store *Sø-Fart* og *Konst-Flid*, som her engang havde blomstret, ja, det berømte Lykiske Orakel i *Telmesse*, der sang nu paa det sidste Vers, svarer end ikke ilde til det gamle *Vatikan* med den ledeløse *Pave-Stol*.

Halv-Øen strækker sig for Resten over 200 Mile fra Øst til Vest, og ligger under en mildere Himmel-Egn end Italien (mellem 34 og 41 Gr. N. B.), men *Taurus* og *Anti-Taurus* fra Armenien fylde baade den sydlige og nordlige Deel med Bjerge, og selv i Midten var det fra Arilds-Tid kun vestenfor Halys-Floden, som nu hedder *Kizil-Ermak*, der fandtes synderlig Dyrkning og bekiendte Riger. Her laae først *Phrygien*, som i ældgamle Dage skal have behersket Halv-Øen, og var bekiendt af sine fine Græs-Gange, som de *Angoriske* Geeder nu betræde, men var dog mest navnkundig af sine Konger, *Midas* med det meget Guld og med de lange Øren, og *Gordius* Plovmand, der slog den berømte Knude, som *Alexander* overhuggede. Det Phrygiske Konge-Huus uddøde imidlertid netop nu, med to ulykkelige Unger-Svende, blandt hvilke *Adrast* af Van-Vare dræbde sin Broder og siden i Fortvivlelse sig selv, og Riget var faldet i Hænderne paa Nabo-Kongen mod Vesten, *Kræsus* nemlig, som derved udstrakke sit Spir til *Halys*. Hans eget Folk, *Lydierne* var i Øvrigt meer bekiendt for Kiælenskab end Tapperhed, og selv *Herodot* siger, at hardtad det Mærkværdigste i Landet var *Guld-Støvet*,

som Floden *Paktolus*, der giennemstrømmede Hoved-Staden *Sardes*, førde med sig fra *Tmolus*-Bjerg; men foruden denne Guld-Grube havde *Krøsus* en Anden: i Karavan-Handelen som *Sardes* var Middel-Punktet for, og endnu en Tredie: i de *Græske* Sta253pel-Stæder paa Kysten, som maatte skatte til ham, saa han havde nemt ved at fremtrylle store Krigs-Hære af haardføre Bjerg-Boer, immer tilfals for klingende Mynt.

Egenlig var hele Vest-Kysten ligesom besaaet med *Græske* Plante-Stæder, og En af de Sydlige, *Halikarnas*, har i Universal-Historien faaet en udmærket Navnkundighed ved at være *Herodots Fødeby*, men de rige og berømte *Søstæder* *Ephesus*, *Milet* og *Phokæa* laae dog i Midten, lidt syden og nordenfor *Smyrna*, paa de *Lydiske* Grændser.

I de samme *fem* Aarhundreder, som den *Assyriske* Over-Magt varede, skal *Lydien* have været behersket af *Heraklider*, som regnede sig i Slægt med *Bel* og *Ninus*, men siden havde *Merimnaderne* regieret, hvis Stam-Fader *Gyges* besteg Thronen ved Snig-Mord paa den sidste *Heraklide* *Kandaules*, men begik det kun til sit eget Livs Redning, hvorfor det *Delphiske* Orakel erklærede, at det først skulde hævnnes paa den femte *Merimnade* *Herod. I. 7. 12-15..

Om Sønnen og Sønne-Sønnen af *Gyges* (*Ardys* og *Sadyattes*) veed Man intet Mærkværdigt, undtagen at de næsten uafbrudt fortsatte Krigen, som allerede *Gyges* havde begyndt med *Milet*, den frugtbare Moder til berømte Plante-Stæder, især ved det Sorte Hav. Uagtet nu *Milesierne* i denne Krig leed to berømte Nederlag, et paa deres egne Ene-Mærker og et i *Lydien*, var dog selv den fjerde *Merimnade*, *Alyattes*, der turde maale sig med den *Mediske* *Kyaxares*, ingen Elsker af at opholde sig længe ad Gangen i *Milets* Nabolag, men drog kun ud een Gang hver Sommer med flyvende Faner og klingende Spil, for i en Hast at ødelægge Sæden i *By-Vangen*. Et saadant Streif-Tog endte omsider Krigen, thi da *Lydierne* en Sommer stak en Lykke i Brand, tog Ilden for sig selv og lagde *Athenes* Tempel i Aske, hvad *Alyattes* i Førstningen vel ikke synderlig ænd254sede, men da han kort efter faldt i en svær Sygdom og spurgde det *Delphiske* Orakel om Raad, erklærede Præstinden, at han fik intet Orakel-Svar, før *Athenes* Tempel var opbyggt igjen. For at faae Lov til at bygge Templet, traadte nu *Alyattes* i Underhandlinger med *Milesierne*, og Enden blev at han sluttede Venskab med dem, bygde *Athene* to Templer for Eet og fik saa sin Helbred igjen*Herod. I. 16-22..

Saasart derimod *Krøsus*, den femte *Merimnade*, besteg Thronen, begyndte han strax Krig med *Ephesus*, og siden, under allehaande Paaskud, med hele Rækken af de *Græske* Sø-Stæder, som han ogsaa undertvang og gjorde skatskyldige; men det Forsæt han havde fattet, derfra at gaee videre og bemægtige sig Øerne, opgav han dog, paa Forestilling, Somme sige af *Bias* fra *Priene* og *Andre* af *Pittakus* fra *Mytilene*. En, hvilken det nu var, af disse To, kom nemlig til *Sardes*, just da *Krøsus* laae midt i sine Rustninger, og fortalde, paa Spørgsmaal om Nyt fra *Grækenland*, at Øboerne hvervede titusinde Ryttere for at angribe *Sardes*. Da nu *Krøsus* svarede, at de vilde være hans *Lydiske* Ryttere usigelig velkomne, anmærkede den Anden, at de *Lydiske* *Skibe* udentvivl vilde være Øboerne ligesaa velkomne, og det slog *Krøsus*, saa han holdt inde med sine Rustninger og sluttede Venskab med Øboerne*Herod. I. 26-27.. Derimod undertvang han efterhaanden baade *Phryger*, *Bithyner*, *Paphlagoner* og alle Folkene vestenfor *Halys*, undtagen *Lykier* og *Kilikier*, imellem de sydlige Bjerge, og derved blev han Nabo til *Perserne*, hvis Erobringer alt strakde sig lige til Flodens østlige Bredd*Herod. I. 28. 72..

Landet østenfor *Halys* hedde dengang *Kappadokien*, som, Man veed ikke naar, var indtaget af *Mederne*, 255men allerede af Beliggenheden maatte Man slutte, at Disse alt i Forveien havde bemægtiget sig *Mellem-Landet*, den høie *Armeniske* Fjeld-Slette, der mod Syden og Norden har uoverstigelige Mure i de *Tauriske* Bjerge, men skraaer ned til *Persien* og til *Natolien*, saa den baade fra Østen og Vesten er tilgængelig.

Nu, da *Krøsus* var paa Spidsen af sin Lykke, fik han et Besøg af *Athenens* vise Lov-Giver *Solon*, hvem han lod indføre i sit Skat-Kammer og vise al sin Herlighed, og spurgde derpaa, under smigrende Lov-Taler, den Vidtbereiste, hvem der var det lykkeligste Menneske, han kiendte? *Athenienser*en *Tellus*, sagde *Solon*, thi han levede i Stadens bedste Dage, havde ædle og kiække Sønner, saae Børne-Børn af dem alle, og faldt seirende i et Slag for sit Fædreneland. Men saa næst efter ham da, sagde *Krøsus*, halv stødt, og ventede dog nu at høre sit eget Navn, men da *Solon* deristeden nævnede to Argivere, da forgik Taalmodigheden ham, saa han sagde reent ud: Giæst fra *Athenen*! sætter du da min Lykke saa lavt, at den ei engang kan maale sig med *Borger-Mænds*? *Solon* undskyldte sig vel med, at Høihed, efter Erfaringens Vidnesbyrd, vakde lettelig Gudernes Misundelse, og at i denne foranderlige Verden Ingen bør prises lykkelig, før han ligger i sin Grav; men dermed for sonede han dog ingenlunde *Krøsus*, som tvertimod afskedigede ham kort og koldt, og syndes, det var kun maadelig bestilt med hans Viisdom, der intet Øie havde for det Nærværende, men raabde immer paa at see til Enden*Herod. I. 29-30..

Dog, de fortørnede Guder vilde, som det synes, ei længer taale, at *Krøsus* skulde drømme sig det lykkeligste Menneske, thi kort efter *Solons* Afreise saae han i Drømme, hvordan Ulykken som et Kaste-Spyd hængde over hans Søns Hoved. Kun forgjæves stræbde han ogsaa at undvige Skæbnen, ved at 256holde Sønnen *Atys* hjemme og forvare alle Spyd, thi da *Mysierne* forlangde ham til Anfører paa Jagten efter en stor Vild-Basse, som ødelagde deres Sæd, vilde *Prindsen* ikke lade sig forholde, og *Ulykkes-Fuglen* *Adrast*, til hvis Varetægt *Krøsus* betroede ham, blev selv af *Van-Vare* hans Bane-Mand paa Jagten*Herod. I. 34. 36-43..

I to Aar sørgede *Krøsus* over sin Søn, men glemde derpaa Sorgen over Persernes voxende Magt, som han fandt det nødvendigt at sætte Skranker, medens han ogsaa havde megen Lyst til at indtage Kappadokien og dermed blive Herre over hele Halv-Øen. Han gik imidlertid saa forsigtig til Værks, at han først satte alle de berømte Orakler paa Prøve, lige fra det i *Delphi* til det *Ammonske* i Libyen (Afrika), for siden af det Orakel, han fandt sanddru, at faae Svar om Krigens Udfald. Da nu det Delphiske og det *Thebanske* Orakel var de eneste, han fandt, stod Prøve, skikkede han dem kostbare Foræringer og lod forespørge, om han skulde stifte Forbund mod Perserne og bekriige dem, hvortil begge Orakler svarede, at, gjorde han det, da styrtede en mægtig Throne, og de raadte ham til Forbund med dem der bar Prisen blandt Grækerne. Med dette Svar var *Krøsus* vel fornøiet, men spurgde dog, for en Sikkerheds Skyld, endnu det Delphiske Orakel om hans Rige skulde blive gammelt, og fik til Svar:

Sidder en Mule paa Medernes Throne,
Flygt da paa Steenvei med Fødderne ømme!
Stræb, Lyder! skynd dig, og stands ei for Skam *Herod. I. 46. 48. 52-55. 73.!

Nu meende da *Krøsus*, han var sikker i sin Sag, og lagde sig ret paa Kundskab om, hvem der var de Mægtigste i Græken land, for at gjøre sig dem til Venner. Han hørde da strax, at for *Dorerne* stod *Spartanerne* og for *Ionerne Athenienserne* i Spidsen, men han hørde tillige at 257 *Pisistrat* nyelig havde berøvet *Athenen* sin Frihed, men at *Sparta* derimod nys havde seierrig endt en farlig Krig, og derfor anholdt han nu der, som hos de ypperste Græker, om Forbund og Venskab. Lakedæmonierne, som fandt sig smigrede ved at agtes for de Ypperste, var ogsaa strax villige til at indgaae Forbund med *Krøsus*, der desuden før havde viist dem særdeles Opmærksomhed, ved at forære dem Guld til en Billed-Støtte, de havde Bud i Sardes for at købe, og til Giengield sendte de ham nu en Kaabber-Kiedel paa trehundrede Kander, med Billed-Værk om Randen, men han fik den aldrig; thi den landede paa Samos, enten den saa, som Spartanerne paastaae, blev ranet af Samierne, eller, som Disse forsikkre, solgt af Overbringerne, da de hørde, hvordan det var gaaet *Krøsus* *Herod. I. 56. 58. 65. 69-70..

Denne Herre havde nemlig imidlertid styrtet sig selv i Ulykke, og kun forgiæves havde den kloge Lyder *Sandanes* fraraadt ham Vove-Spillet og sagt: Gud skee Lov, at Perserne ikke angribe os, thi vi har Meget at tabe men Intet at vinde hos et Folk, der kun gaaer med Peltse og Skind-Buxer, maae nøies med smal Kost og drikker Vand som vi drikker Viin. *Krøsus* gik over Halys, enten paa en Bro han slog, eller, som Ordet gaaer i Grækenland, ved et Konst-Stykke af *Thales* fra Milet, som afledte Floden, og i en Haande-Vending indtog han det bedste Stykke af Kappadokien, som er det, der ligger oppe ved det Sorte Hav, men her, i Pteria (Pontus), kom det til et stort Slag mellem ham og *Kyrus*, der varede en heel Dag og kostede meget Blod, uden dog at være afgjørende. *Krøsus* fandt sig imidlertid for svag til at fortsætte Kampen og trak sig tilbage til *Sardes*, i den Tanke, at da Seieren havde været tvivlsom, lod *Kyrus* ham nok være i Fred om Vinteren, saa han fik Tid til at 258trække Forstærkning til sig, baade fra *Babylon*, fra *Ægypten* og fra *Sparta*, hvormed han da næste Sommer vilde aabne Feldt-Toget. Han aftakkede desaa sine Leie-Tropper, skikkede Bud til sine Forbundne om Forstærkning, med fem Maaneders Varsel, og satte sig rolig til Sæde, men blev dog snart forskrækket over et Jærtegn, der skedte i Egnen om Sardes, hvor der paa een Gang myldrede af Slinger, som Hestene stimlede sammen og aad. Han sendte strax Bud til Tegns-Udlæg gerne i *Telmesse*, for at faae at vide hvad det skulde betyde, men før Budene kom igjen med den Beskeed, at Slingerne betød Lands-Folket og Hestene en fremmed Krigs-Hær, havde han alt faaet Syn for Sagn; thi saasnart *Kyrus* hørde at *Krøsus* havde aftakket sine Tropper, besluttede han at komme bag paa ham, og, om mueligt, indtage *Sardes*, før den blev undsat. Vel studsede han et Øieblik, ved Synet af det berømte Lydiske Rytteri, der udbredte sig paa Sletten, for at dække Hoved-Staden, men han hittede dog snart paa et godt Raad, ved at oprette et eget Slags Rytteri paa Kameler og stille dem i Spidsen, thi Hestene, der ikke kan taale at lugte Kameler, dreiede paa Timen af for dem, saa Lyderne maatte springe af Sadlen og stride til Fods, hvormed de snart kom til Kort og trak sig tilbage inden Voldene. Da Sardes var stærk befæstet, haabede *Krøsus* vel endnu at kunne forhale Tiden, til han fik Hjælp, hvorom han nu sendte lil-Bud til sine Bunds-Forvandte, men den længste Frist blev fjorten Dage; thi da *Kyrus* havde udlovet en Belønning til den der først besteg Muren, vovede en Marder *Hyroades* sig op, hvor den var steilest og derfor ubevogtet, men hvor han dog havde seet en Lyder klavre ned og hente sin Hjelm, Fler fulgte efter, Muren blev forladt og Staden taget *Herod. I. 71. 75-81. 84..

Krøsus selv blev fanget og *Kyrus* lod anrette et Baal til ham og fjorten Lydiske Dreng, enten fordi han vil259de offre dem, eller for at see, om Nogen af de Guder, *Krøsus* var bekiendt for saa ivrig at dyrke, kunde redde ham fra Ilden. Da gientog *Krøsus* tre Gange lydelig *Solons* Navn, og skiøndt han nødig vilde sige, hvad han meende dermed, kom det dog ud, da Man satte hardt ind paa ham, og da *Kyrus* fik det at høre, bevægede Tanken om Lykkens Luner ham vel til Medlidenhed, men Baalet var allerede tændt og lod sig ikke slukke, før en pludselig Skyl-Regn kom til Hjælp, og det var, efter *Lydernes Sigende*, Frugten af en Bøn, *Krøsus* i sin Nød gjorde til *Apol*. *Krøsus* blev nu løst af sine Lænker, og da *Kyrus*, foruden god Behandling, tilbød ham en særdeles Naades-Beviisning, som han selv maatte bestemme, forlangde han blot Lov til at skikke *Græker-Guden* (*Apol*) sine Lænker, med det Spørgsmaal: om det var Gude-Lov i Grækenland at betale Godt med Ondt? Den Tilladelse gav *Kyrus* ham med stor Fornøielse, og Lænkerne saavel som Bebreidelsen blev ogsaa rigtig bragt til *Delphi*, men *Nornen* (*Pythia*) vidste godt at forsvare Guden, deels med den ubøielige Skæbne, som Ingen kunde forandre, og deels med den Bemærkning, at det var *Krøsus* der havde bedraget sig selv, baade ved at tænke, den store Throne der skulde styrte, umuelig kunde være hans egen,

og ved at tage Ordet om *Mulen* paa Medernes Throne saa grovt, at det ei faldt ham ind, at *Kyrus*, som Frugten af et ulige Ægteskab mellem den Mediske Prindsesse og en Persisk Undersaat, kunde ogsaa kaldes en Mule*—Herod. I. 86–88. 91..

De *Asiatiske Græker* tilbød nu strax at underkaste sig paa samme Vilkaar, som de havde staaet under *Krøsus*, men *Kyrus*, som, i Begyndelsen af Krigen, forgiæves havde søgt at lokke dem til Frafald, vilde nu Intet høre om Betingelser, og svarede dem med Fabelen om en Fløite-Spiller, 260som først prøvede med sin skønne Konst at lokke Fiskene til sig, men da det ikke vilde lykkes, greb til Garnet, og sagde saa til dem, da de laae og sprellede: ja, nu er det bag efter, hvorfor sprang I ikke da jeg fløitede! Da Grækerne imidlertid dog ikke vilde overgive sig paa Naade og Unaade, stræbde de at sætte sig i Forsvars-Stand, saa nær som *Milesierne*, med hvem *Kyrus* traadte i Forbund, og skiøndt *Spartanerne*, som anraabtes om Hjælp, ingen Opoffrelse vilde gjøre, skikkede de dog en fornem Mand, ved Navn *Lakrines*, som Gesandt til *Sardes* og gav *Kyrus* at forstaae, at hvis han øvede Fiendtligheder mod Nogen af de Græske Stæder, fik han med dem at bestille. Men hvem er da egentlig de Spartaner, der slaae saa stort paa, sagde *Kyrus* til nogle Græker, som stod hos, og da han hørde, hvor stort deres Rige var, bad han dem hilse hjemme, at levede han længe nok dertil, skulde han nok lære dem at glemme Andres Ulykke over deres egen. Han ansaae imidlertid Krigen med de Græske Sø-Stæder for en Smaating, det ikke var Umagen værdt at opholde sig efter, især da baade *Babylon* og *Ægypten*, *Baktrien* og *Skythien*, hvor han endelig maatte selv være med, stod endnu tilbage. Han begav sig derfor paa Hjem-Veien til *Ægbatana*, men kom dog ikke langt, før han hørde, at *Lyderne* i Forening med Grækerne havde gjort Opstand og beleiredes *Sardes*, saa han fandt det nødvendigt, at skikke Mederen *Mazares* med en Hær imod dem. Allerede Rygtet derom var imidlertid Nok til at adsplitte *Lyderne*, og den eneste Mærkværdighed ved deres Hoved-Mand *Paktys*, er, at han, efterat Have flygtet fra Sted til Sted, omsider blev skammelig solgt til *Kyrus*, af *Chioterne*, for nogle Agre paa Fast-Landet. Grækerne forsvarede sig vel desuagtet mandelig, men maatte dog ogsaa snart bukke under for Mederen *Harpagus*, eller rømme Landet, som Tilfældet var med *Teierne*, der gik til Thrakien og anlagde *Abdere*, og med 261de før saa mægtige og berømte *Phokæer*. De Sidste benyttede den ene Dags Frist, *Harpagus* under Beleiringen undte dem, til at indskibe sig med Alt hvad de havde, og da *Chioterne*, af Brød-Nid, ikke vilde sælge dem nogle Holme at beboe, satte de Kaasen til *Korsika* (*Kyrnos*), hvor de havde en Plante-Stad, men løb dog først ind til *Phokæa* og nedsablede den Persiske Besætning. Siden, efter et stort Søslag med Karthaginenser og Tyrrhener (Etrusker), hvori de af tresindstyve Skibe mistede Fyrretive, maatte de søge nye Bopæle og fandt først Hvile i *Elea* (*Castellamare della Bucca*) i Oenotrernes Land (*Principato Citra*)*—Herod. I. 76. 141. 43. 52–55. 60. 64–68..

Den nærmeste Bemærkning herved er, at de nyere Historikere sædvanlig lade de huusvilde *Phokæer* søge Havn i *Marseille*, hvad ogsaa falder meget naturligt, da *Marseille*, efter *Strabos*, *Justins* og *Fleres* Vidnesbyrd, var en gammel *Phokæisk* Koloni, der først satte Skik paa *Gallerne*, men der er nok slet Ingen af de Gamle, der fører de *Phokæer*, *Perserne* fordrev, længere end *Herodot*, saa de nyere Lærde har selv gjort Resten af Reisen for dem paa Land-Kaartet*—Justin XLIII. 3. *Strabo*. IV. 179..

Hvorvidt *Æoler* og *Dorer* tog Deel i denne *Ionernes* Ulykke, er et Spørgsmaal, men da vi under *Kserxes* stode paa en *Dronning Artemisia* i *Halikarnas*, som regierer over de fleste *Dorer*, maae vi nok slutte, at disse, deres gamle Konge-Stamme troe, har bukket for Overmagten og bevaret Freden.

Betragte vi endelig hele Fortællingen om denne ved sine Følger saa vigtige Begivenhed, da mindes vi vel, ikke blot ved de kiødædende Heste, om, at den er et Sagn, opskrevet *hundrede* Aar efter Indtagelsen af *Sardes*, men har dog al Grund til at takke den Asiatiske Græker for det Hele, paa 262*Menneske-Offringen* nær, der neppe har fundet Sted uden i et Græsk Æventyr, som *Perser-Hadet* satte i Omløb, ligesom da ogsaa *Herodot* selv, i Anledning af *Kambyses*, bemærker hvor *ugudeligt* det var i *Persernes* Øine at besmitte saa høi en Helligdom som *Ilden* med Dødninge-Been, og ved en anden Leilighed vidner han udtrykkelig at *Perserne* aldrig brugde *Ild* ved deres Offringer*—Herod. I. 132. III. 16..

Efter *Babylons* Indtagelse, som fulgde lige oven paa den Lydiske Krig, fortæller *Herodot* endnu om *Kyrus*, at han førde Krig med den Massagetiske *Dronning Tomyris* østenfor det Kaspiske Hav, hvor han, efter ni og tyve Aars Regiering, fandt sin Død paa Val-Pladsen og fik, med sit afhuggede Hoved i et Blod-Kar, som *Dronningen* sagde, sin Blod-Tørst lædsket; men han tilføier meget forsigtig, at dette er den af de *mange* Beretninger om Heltens Endeligt, der synes ham rimeligst*—Herod. I. 204–14.. Hvor urimelige nu de andre Beretninger, han hørde, har klinget i hans Øre, kan vi vistnok ikke afgjøre; men hørde han blandt Andre den, vi finde hos *Ksenophon*, maa Urimeligheden blot have stukket deri, at den gamle Græker fandt, saa blid en Død var for god til en Persisk Despot.

Ksenophon beretter nemlig, at et Aar efter *Babylons* Indtagelse gjorde *Kyrus* det store Tog, hvorpaa Man siger han indtog *Ægypten* og alt Mellemværende, men at derpaa slog han sig til Ro, opholdt sig om *Vinteren* i *Babylon*, om *Foraaret* i *Susa* og to Maaneder om Sommeren i *Ægbatana*, men besøgte dog ogsaa jævnlig sin Persiske Føde-Stavn, og da han kom der, syvende og sidste Gang i sin Regierings-Tid, gammel og bedaget, da drømde han en Nat, at der stod en meer end menneskelig Skikkelse for ham og sagde: lav dig nu til at gjæste Guderne! Dagen efter 263besørgede han derfor en høitidelig Offring paa Bjerg-Toppene og takkede Guderne lydelig, saavel for alle Lykkens Gaver, som ogsaa fordi han havde undgaet at hovmode sig af sin

Magt og Vælde. Derpaa, da han fandt sig svag, gik han til Sengs beskikkede sit Huus, formanede sine Sønner til Guds frygt, Mildhed og indbyrdes Kiærlighed, og henslumrede dermed sødt i *Udødelighedens* glade Haab, som han paa sit Yderste levende udtrykte ~~Ksenophons~~ *Kyropædi*. VIII. 6-7.!

Om dette nu er sandt, kan Ingen af os sige, men at det er smukt, kan vi alle see, og at *Kyrus* er død paa Sotte-Seng i Persien, siden han, efter mange Vidnesbyrd, laae begravet i *Pasargade*, maae Alle finde rimeligt, og at han, der gjaldt for *Perser-Idealet*, maa kiendelig være kommet det nærmest, slutte vi med Føie, saa der er ingen Grund til at mistroe Beretningen.

Med denne Græske Frihaands-Tegning af *Kyrus*, i Livet og i Døden, maae vi i det Hele lade os nøie, fordi vi intet Bedre har, men eet Træk, der aldeles er undgaaet Grækernes Opmærksomhed, og hvorom de formodenlig paa den Tid ei engang hørde tale, maae vi dog nødvendig ihukomme, da det angaaer de *Zions* Børn, som Universal-Historiens Aand vel nu syndes at have glemt, men hævede dog igien med *Christus* høit over Grækenlands Børn og over *Olympens* Guder.

I sit første Regierings-Aar, siger nemlig Ebræernes hellige Skrift, lod Perser-Kongen ved sit aabne Brev gjøre Alle vitterligt, at Himlens Gud, som gav ham alle Jordens Riger, havde paalagt ham at bygge Sig et Tempel i *Jerusalem* i Jødeland, hvorfor han herved opfordrede alle de Overblevne af samme Guds Tilbedere til at reise til Jerusalem og opbygge Templet igien for Israels Gud. Kongen opmuntrede ogsaa i Brevet de Bortførtes Naboer og Kyndinger til at være 264dem, der vilde vende tilbage, behjælpelige, med Bidrag til Bekostningen paa Reisen og paa Bygningen, og alle Karrene af Sølv og Guld, som *Nebukadnezar* havde ranet fra Templet i *Jerusalem*, dem lod Kongen nu ved sin Skat-Mester *Mithradates* udtage af Skat-Kammeret i Babylon og udlevere til Jøde-Forstanderen *Sesbazar* efter Vægt. Da reiste sig alle de ypperste Huus-Fædre af Juda og Benjamin, med Præster og Leviter, Saamange som Guds Aand vakde, og de tiltraadte Hjem-Reisen, under Anførsel af *Zorobabel*, Sealthiels Søn, og Ypperste-Præsten *Josva*, Jozedeks Søn, og de var i Alt 42360 foruden deres Tyende. Saaledes kom da Israel tilbage til sit Land, og paa Løvsalenes Høitid forsamledes de Alle i Jerusalem og bygde Herren et Alter, offrede og holdt Hellig efter Mose-Loven. Siden handlede de med dem i *Tyrus* og *Sidon*, og gav dem deels Penge, deels Olie og Føde-Vahre for *Ceder-Træ* fra Libanon, som de skulde fælde og føre ned til *Jaffa*, og i det andet Aar efter Hjem-Komsten, i den anden Maaned, lagde *Zorobabel* og *Josva* Grund-Stenen til *Jehovahs* Tempel, i hele Folkets Nærværelse, og skiøndt Nogle af Præsterne og andre Oldinger, som havde seet det forrige Tempel, brast i Graad og hulkede, saa tabde den Lyd sig dog i det høie Fryde-Raab som Mængden istemde, og i Basunernes Klang som hørdes langt borte ~~Esdra~~ *Esdra* 1-3.

Joseph veed hertil intet Mærkeligt at lægge, undtagen at *Kyrus* fælde sig bevæget til dette usædvanlige Skridt, ved det *Daniel* viiste ham Spaadommen desangaaende hos *Esaias*, og da han ingen Hjemmel anfører, er det maaskee kun en Giætning af ham selv, der er rimelig nok til at falde Enhver ind, som troer, at Spaadommen var til og at *Daniel* oplevede *Kyri* Thron-Bestigelse ~~Josephs~~ *Josephs* Oldskrift. XI. 1..

Vi have da heller Intet at tilføie, uden at den kronologiske Nøiagtighed, hvormed de Lærde have stræbt at bestemme hin mærkelige Thron-Bestigelse, Indtagelsen af Sardes, *Kyri* Døds-Aar og deslige, vilde været temmelig overflødig, om den end kunde tjent til Andet end at spille Tid og Flid paa Umueligheder; thi det er os nok at vide, *Kyrus* sad paa Thronen *midt* i det *Sjette* Aarhundrede f. Ch. Var imidlertid *Herodots* og *Diodors* Regninger nøiagtige paa et Haar, da blev *Kyrus* Konge med den 55de Olympiades Begyndelse, uden at dog 560 f. Ch. blev meer end et *Middel-Tal*, da Ingen kan sige bestemt fra hvilket Aar mellem 780 og 770 Man skal begynde Olympiade-Regningen.